

RED »ESENA« U KRISTOVO VRIEME

UVOD I PRIMJETBE

Tkogađ se pitanje bavi Sv. Pismom St. Zavjeta, mora se i nehotice čuditi idealnim vrednotama, koje je Bog u Starom Zavjetu objavio u svetim knjigama za sve vjekove. No isto će tako jasno razumjeti rieči Sv. Pavla: »Zakon nije ništa doprinio za savršenost.«

Ovu čudnu činjenicu moći će svaki iztraživalac primietiti kod starih Židova u tako zvanom »redu Esena«.

S pravom se moramo čuditi velikoj savršenosti, koju su ovi odvažni redovnici, po sudu izvanjskih posmatrača, postigli. Naći ćemo kod njih štošta, što nam upravo može biti uzorom. No u drugu ruku moramo i ovu redovničku zajednicu promatrati kao biljku nametnicu — imelu — na Božjem stablu St. Zavjeta, o kojoj vriedi rieč Kristova: »Svako će se stablo izkorieniti, koje nije posadio rieč Kristova: »Svako će se stablo izkorieniti, koje nije posadio moj nebeski Otac« (Mt. 15, 13).

Govoreći o Esenima nailazimo na neke činjenice, koje su posvema, barem se tako čini, obavijene tamom. Eto prva poteškoća u samom imenu Esena. »Eseni« dolaze nam u dva gramatička oblika: Essaioi ili Essenoi. No u tom još ne bi bila tolika poteškoća, jer su oba oblika dvie razne množine jedne te iste rieči. Tako je na pr. na križu Kristovu bio nadpis »Nazarenius« i »Nazaraios« — ili isto tako u drugom primjeru »Nabotenos« »Nabotaios«. Veća se poteškoća krije u značenju rieči »Eseni«. O tome postoje razne hipoteze, tumačenja. Čini se, da nije nemoguće tumačenje grčkih svetih Otaca, koji »Esene« prevode sa sličnom grčkom rieči »hosios«, t. j. »pobožni«.

Ako i ne znamo ništa točno o postanku Esena, imademo ipak o njima sasvim jasna povjestnička svjedočanstva mjerodavnih suvremenika. Na prvom mjestu imenujemo dva židovska pisca: Filona Alexandrijskog (umro nešto iza g. 40 p. K.) i Josipa Flavija. Flavije veli za sebe, da je već u 16.-stoj godini života upoznao Esene kao i Farizeje i Saduceje iz vlastitog izkustva. Naravno njegova nam svjedočanstva govore samo o izvanjskom opažanju činjenica i ne zalaze u dubinu same stvari. Često kod njega nailazimo na letimične opazke; osobito u Bellum Jud., 2, 8, 2-13 § 119- 61. (Citirat ćemo samo B 2 i §! — A 181, 5. § 11. 18-22). — Flavija upodpunjuje drugi izvor, iz koga je Flavije mnogo crpao, t. j. Filon koji

zalazi u dubinu stvari, te nam iznosi značajne crte i osvjetljuje za-
gonetno redovničko udruženje Esena.¹

Još ćemo spomenuti trećeg pisca, koji, čini se, da govori iz
vlastitog izkustva, a to je Rimljanin Plinije Stariji, pisac *Historiae*
naturalis. On je sudjelovao u ratu godine 70-te u Titovu taboru, pa
je moguće da je osobno upoznao pojedine naseobine Esena. Ta u
svojoj povijesti² čudi se njihovu životu i radu.

Osim gore navedenih vrela posjedujemo također i posredna
vrela: i to poganska i kršćanska. Od Flavija je ovisan mrzitelj
kršćanstva Porfirije, koji u svom djelu o suzdržljivosti³ nadasve
uzvisuje ovu krepost. Onda nam valja spomenuti i zemljopisca
Julija Plinija, koncem 4. stoljeća,⁴ koji nam daje neke nove⁵ činje-
nice o Esenima. Manje su vrijedna svjedočanstva crkvenih Otaca,
u prvom redu Hipolita i Jeronima, jer su se kod njih podkrale ne-
ke pogrješke, naročito kod sv. Jeronima. Kod ovih se često pod
imenom »Eseni« označuje jedna od sedam zabluda židovstva, koja
je bila u vezi s farizejima, saducejima, pismoznancima, Samarića-
nima, herodiancima i pokrštenim Židovima.

Prema onome, što nam izvori govore o Esenima, čovjek se u
prvi mah ne može snaći. Ta jedna nam vrela ocrtavaju Esene svie-
tlim bojama, druga iztiču tamne crte; jedni su dosta suhi prema
njima, drugi su pristrani. Zato se čini, da ne bi bilo metodički, da
se jedno vrela izigra prema drugome, tj. da se na taj način nešto
odbije ili o nečemu sumnja, jer se tobože o tome u drugom vrelu
šuti.

Prema svjedočanstvu svih vrela u raznim naseobinama Esena
njihov je broj bio iznad 4.000 ljudi.⁶ Premda je Esena bilo i u gra-
dovima, naročito u Jeruzalemu, gdje su živjeli u posebnim zajedni-
cama, pače su i jedna jeruzalemska vrata nosila njihovo ime: »Vra-
ta Esena«,⁷ ipak su oni, radi toga što je grad bio nepodesan za nji-
hov redovnički život, više voljeli nastaniti se u poljima i u pusta-
rama.

Imademo jednu sigurnu viest o jednoj naseobini Esena kod
tz. Kozjeg izvora u Aingiddè, Engaddi. Čini se da je to bilo sredi-
šte svih ostalih njihovih naseobina, navlastito u okolnim pustarama
oko Crnoga Mora, koje su privlačile ove seljake-redovnike sa svo-
jom samoćom i mirnoćom. Navlastito je bio poznat Engaddi, jer je
tamo bilo veliko vrela, koje je dnevno davalo 45.000 m³ vode.⁸

¹ Quod omnibus probus liber sit, 12 s n. 75-91; Cohn-Reiter 6, 21-6. --
Eusebije nam je sačuvao jedan dio iz Philona, koji se je izgubio, u svojoj
Apologiji: Praeparatio evangelica 8, 11 s., PG 21, 641 A -- 9 B.

² Hist. nat. 5, 15 (17), 73.

³ (12-5).

⁴ Fauly Wiss. 10, 823.

⁵ Collectanea 35, 9-12.

⁶ Philo 75 i Josip Flavije A 18, 1. 5 § 20.

⁷ B 5, 4, 2 § 145.

⁸ Abel Georg 1, 147.

Nakon ovih primjetba, možemo prieći na pojedinosti razdijelivši naš prikaz u pet točaka: — 1). Eseni prema kršćanskim redovničkim zavjetima. 2). Dnevni red Esena. 3). Primanje i otpuštanje kod Esena. 4). Njihov naučni plan. 5). Zaključak: prema svemu izloženom pozabavit ćemo se dosta težkim i zamršenim pitanjem: o postanku i izčeznuću Esena. Naročito ćemo ići za tim, da iznesemo značajne crte Esena i da ih usporedimo s kršćanskim redovničkim životom.

I. ESENI I KRŠĆANSKI REDOVNIČKI ZAVJETI

Crkveno pravo govori već od najstarijih vremena o trim redovničkim zavjetima kao o glavnim oznakama redovničkoga staleža i koji su samo izražaj višeg počela, t. j. odraz kreposti i štovanja Boga. Redovnici hoće da na posebni način Bogu služe, i zato su se doživotno obvezali na izvršivanje triju redovničkih zavjeta. — Teško je stoga zamisliti si redovnički život, u kojem bi svaki pojedinac mogao raspolažati većim privatnim imetkom, u kojem bi pojedinac živio bračnim životom i uživao podpunu slobodu. Zajednički »redovnički« život, moguć je jedino onda kad se neženje, koji su se odrekli privatnoga imetka, podvrgnu zajedničkome vodstvu. Naravno je, da takav zajednički život može poprimiti razne oblike, kakovih je uistinu tijekom poviesti i bilo. — Tako su i Eseni ostvarili zajednički redovnički život i to na način, koji izaziva naše divljenje. No govoreći o njihovim t. zv. redovničkim oznakama, naše ćemo »siromaštvo« kod njih nazvati »zajednički posjed«; naš zavjet »čistoće« njihovim »neženstvom«; našu »poslušnost« njihovim »zajedničkim vodstvom«, jer se u spomenutim izvorima, koliko znademo, ne nalaze naša tri stručna izraza u kršćanskom znače-nju rieči.

1. Kod Rimljana Plinija i Solina najveću je pažnju⁹ izazvao dosljedno provedeni k o m u n i z a m u zajednicama Esena. Pojedini su članovi bez »dobra i imetka«.¹⁰

»Oni preziru bogatstvo i dive se zajedničkom posjedu.« — »Stupajući u red, oni mu predaju svoj posjed.«¹¹ — Što steknu svojim radom, to predaju zajednici na zajedničku uporabu.«¹² Iz toga je jasno, da kod njih »nije bilo siromaha, jer je svaki dobio bez novaca i na isti način sve ono, što je trebao.«¹³ »Među njima nije bilo ni kupnje niti prodaje.« — Isto vrijedi i o odjeći, »koja je uvijek bila biele boje«. »Svaki dobije ono, što mu treba: zimi toplo vuneno ruho, ljeti pak laganu odjeću.« »Oni ne mienjaju niti odie-la niti cipela, dok ih posvema ne iztroše.«¹⁴ S ovim u vezi valja

⁹ A 18. 1. 5 § 20; B₂ § 122.

¹⁰ Philo 77. 87.

¹¹ B₂ § 122.

¹² Philo 86.

¹³ B₂ § 127.

¹⁴ B₂ § 126 = Hippolytus 3398 A.

primietiti još jednu osebinu: »Na svojim putovanjima Eseni ne uzimaju sa sobom odjeće za presvlačenje niti drugo što, izuzevši oružja, da se brane od razbojnika, jer ih njihova redovnička braća primaju badava.«¹⁵ U poredbi s kršćanskim redovnicima, može se i o Esenima reći: »U zajednički posjed ne zgrću srebra i zlata, niti latifundija«,¹⁶ nego je njihov posjed toliki, da svaki uzmogne dobiti ono, što mu je potrebno za život. Ova liepa slika upodpunjuje se dvostrukim načelom, koje ima biti uzorom svim redovnicima: »Oni su se osjećali jako bogatima; oni su se smatrali najbogatijim ljudima.«¹⁷ I: »ovaj je komunizam bio siguran dokaz njihove savršene i podpune životne sreće.«¹⁸

K ovome valja pridodati još jednu liepu njihovu crtu, a ta je posebna briga za bolestnike i starce¹⁹ — premda bi to bilo strogo govoreći, prema komunističkom sistemu jednakosti, koji je kod njih bio savršeno proveden, barem prividno, ako i ne sasvim jasno protuslovlje — tako da su mnogi od njihovih staraca provodeći jednostavan i dobro uređen život doživjeli više od sto godina.²⁰ »Starcima su u obilju sve priuštiti, da im se tako nadoknadi manjak djece.«²¹

Ovaj je stav Esena prema bogatstvu i posjedu razlogom zašto su oni zabacili tri stvari: izrađivanje oružja, trgovinu i posjedovanje robova²²; »držanje robova« ožigosali su kao podlu nepravdu nanešenu slobodnoj ljudskoj naravi.

Moglo bi nam se pričiniti, kad čujemo doslovne izjave vrela, kao da nam govori mili glas Asiškog Siromaha, kao da slušamo njegovu pjesmu zaručnici — siromaštvu. A ipak nije tome tako, jer u vrelima manjka upravo jedna rieč: »siromaštvo«. Pače izričito se kaže, da kod njih nema siromaha. A poznato je, da rieči: »bez posjeda«, »bez privatnog imetka«, ne daju čitavog sadržaja evandeoskoga siromaštva. Naročito kod njih, premda je tako mila slika njihovog zajedničkog života i siromaštva, manjka još kruna i najveći motiv: primjer Božjega Sina, koji je radi nas postao siromašnim, premda bijaše bogat.

2. Također je i neženstvo Esena, o kojem nam vrela govore, slika bez ljage, ako li izuzmemo samo jednu iznimku, pogotovo ako ga uzporedimo sa okolinom, koja je bila podpunò drugòg naziranja. No i ovdje su manjkali uzvišeni motivi, koje je tek kršćanstvo donielo svietu.

¹⁵ B 2 § 125.

¹⁶ Philo 76.

¹⁷ Philo 87.

¹⁸ Philo 91.

¹⁹ Philo 87 i Eusebius 6444 A.

²⁰ B 2 § 151.

²¹ Philo 87.

²² Philo 78, 78; A 18, 1, 5 § 21.

O činjenici, da se »Eseni ne žene«,²³ »da žive bez žene«,²⁴ govore nam svi izvori. O glavnom uzroku, zašto se Eseni ne žene, izvješćuje nas Flavije — no ovu njegovu izjavu valja primiti s oprezom: — »Oni ne zabacuju brak i rađanje djece u samom njihovom pojmu, nego se oni uzdržavaju od žena, jer su mišljenja, da ni jedna žena nije vjerna svojemu mužu.«²⁵ Ovdje dakle možemo prijetiti jednu farizejsku oznaku i talmudsko shvaćanje: Ženu se može samo fizičkom silom zadržati, da ne prekine bračne vjernosti. Ta ona ne pohađa nikakvih škola, ne posjeduje Zakona, koji je dan jedino mužu. — Ovdje nema ni govora o naravnom zakonu, koga je Stvoritelj upisao u ljudska srдца, da si oni sami budu zakonom. —

Filon nam govori o nešto plemenitijim motivima, zbog kojih se Eseni ne žene: »Žene smetaju red; sa svojim samoljubljem i podbadaњem ljubomore pretvaraju svoje muževе u robove, što je pak protivno komunizmu.«²⁶ Eto ovdje čujemo nešto, što iz daleka nalіchi na rieči sv. Pavla: »Neženja traži ono, što je Božje; koji je pak oženjen, nastoji, kako bi se svidio svom suprugu i tako je razdieljen« (1. Cor. 7, 32-34).

»Bezženstvo« u sebi još nije savršenost, ako nije spojeno sa potpunim odricanjem tjelesnih naslada. Eseni su i to jasno shvatili, te koliko možemo znati, i dosljedno proveli. Filon nam tumači izraz »to afilhedonon« kao »ne ljube strast«. Istu rieč Flavije ovako tumači: »Oni se uzdržavaju od braka, jer odbacuju tjelesnu nasladu kao zlo, dok suzdržljivost i odboјnost prema požudama ciene kao krepost«.

Da je praksa odgovarala ovom visokom idealu, o tome svjedoče poznata dva Rimljanina: »Oni žive — omni venere abdicata — bez ikakve tjelesne naslade, bez tjelesne ljubavi.«

Evo kako sudi Solinus o središtu esenskih naseobina: »Ovo je mjesto posvećeno zaptu« (addictus pudicitiae est),²⁷ te pridodaje jednu vrlo značajnu pojedinost o životu Esena, prije nego li će stupiti u red. Kandidat se naime pita: »Da li se makar i lagano ogriješio o čistoću. Ako jest, to ga onda u Božje ime odbiju, pa bilo kako od srдца tražio da ga prime.«²⁸ Znamo dobro, šta se u starom vieku smatralo »levis culpa« — laki grieh — u pitanju čistoće: ako je tkogod imao odnošaj s udatom ženom, to se posvuda smatralo griehom — prekršajem; ako li pak s djevoјkom, nije dođuše liepo radio, ali se nije ogriješio. — Ako bi dakle koji kandidaт pri prijamnom izpitu kod Esena morao priznati, koji »lagani« grieh to se je našao pred zatvorenim samostanskim vratima.

²³ A 18, 1, 5 § 21.

²⁴ Plinius Solinus 35, 9.

²⁵ A 18, 1, 5 § 21.

²⁶ Eusebius 644 B.

²⁷ 35, 9-11.

²⁸ »Nullus admittitur, nisi quem castitatis fides et innocentiae meritum prosequatur, nam qui reus est vel levis culpaе, quamvis summa ope adipisci ingressum velit, divinitus submovetur.«

Iz ovog visokog pojma čistoće Eseni su povukli dva naravna zaključka: kod zajedničkoga kupanja bile su propisane pregače za kupanje.²⁹ Isto je vrijedilo i za aspirante³⁰ u njihovim godinama izkušavanja. I drugo: izbjegava se razgovor o seksualnim stvarima: »Kako su se uzdržavali od svakoga čina zle požude, tako su izbjegavali da o njima i čuju,« o čemu nas tek kasnije — nažalost — obavještava Hipolit.³¹

S tim u vezi možemo napomenuti, da je bilo kod Esena i oženjenih ljudi, no ti su živjeli izvan samostana, te bi ih se moglo označiti trećoredcima Esena. Ovi su se smjeli ženiti samo radi djece.

Pred očima nam se pruža o Esenima u ovoj točki svjetla slika, bez ljage — izuzmemo li spomenute razne sudove o ženi. — Do kršćanskog savršenstva manjkao joj je samo još novozavjetni motiv čistoće: Isus sa svojim djevičanskim životom, Djevica djevicâ, apostoli, koji su nakon svoga izabranja provodili djevičanski život.

3. Sve viesti o predpostavljenima kod Esena, — što bi odgovaralo našem trećem redovničkom zavjetu, nadležnosti po posluhu — prikazuju nam sliku bez ljage. No i ovoj slici dalo je pravo svjetlo tek Evanđelje i tako ju posvema usavršilo.

Vrela nazivaju poglavare Esena raznim imenima: »U svakoj je zajednici jedan »proestos« — predpostavljeni.³² Čini se ipak, da je njihovo najobičajnije ime bilo poistovjetovano s upraviteljem rimskih provincija (pokrajina), kako na pr. Flavije naziva Pilata »epitropos« upraviteljem. — Drugi opet izraz kaže za njega, da je on »epimeletes«, skrbnik, koji se brine za zajednicu. Ili je »o heirotonetheis« izabranik,³³ koga su izabrali, da upravlja i da se brine za zajednicu, kako nam to tumači Josip Flavije.³⁴ Iz ovoga se zapravo jasno vidi, što je bila glavna briga i služba poglavara: »Oni su se morali pobrinuti, da priskrbe sve što je potrebno za život.«³⁵ »Oni su morali sve potrebno za život kupiti.«³⁶ K ovim brigama, vrela nam pridodaju još dvie stvari: »Poglavari određuju Esenima njihov posao. »Nema ništa, što Eseni na zapovied svojih poglavara ne bi izvršili.« Što su pak privriedili svojim radom, morali su predati poglavaru.³⁷ Esen ne bi smio ništa pokloniti³⁸ svojim rodacima bez privole svojih poglavara.

²⁹ B 2 § 129. 161.

³⁰ B 2 § 137.

³¹ Elenchos PG 16, 33 g 5 A; Wendland.

³² Hippolytus 3398 A.

³³ Eusebius 641 C.

³⁴ A 18, 1, 5 § 22.

³⁵ Philo 76.

³⁶ Eusebius 641 D.

³⁷ Eusebius 641 C.

Toliko o vrelima. O drugim stvarima na pr. kako je poglavar Esena opominjao ili kažnjavao svoje podložnike, kako se je za njih očinski brinuo, ne znamo ništa. Ne znamo ni toga, koliko su vremena izvršavali poglavari svoju službu; da li samo privremeno ili doživotno. Ne možemo pomišljati na neku redovničku hierarhiju ili posredne poglavare, jer su to uveli tek sv. Dominik i sv. Franjo. Bit će prema tome da je svaka redovnička kuća Esena predstavljala samostalnu jedinicu.

Još dvie pojedinosti sačuvala nam je predaja. — U zavjetnom formularu, na jednom mjestu — taj su zavjet morali položiti Eseni pri svome konačnm stupanju u red, kako ćemo to kasnije vidjeti, a sam zavjet odgovara našim zadnjim redovničkim zavjetima — glasi formular ovako: »Zavjetujem... da ne ću u slučaju ako me budu izabrali za poglavara, svoju vlast zlorabiti ponizujući druge i da si ne ću ništa posebno priskrbiti niti u odjeći ili bilo drugom čemu!« — Prva stavka ovog zavjetnog formulara daje nam dragocjeno svjedočanstvo o očinskom načinu uprave. Druga stavka, t. j. da se poglavari ni u čemu ne razlikuju od drugih redovnika, bila je od tolikog utjecaja, da su patrijarhe Dominik i Franjo kao i njihovi nasljednici, opet tu staru praksu Esena oživotvorili u svojim redovima. — O načinu upravljanja poglavara kod Esena valja još jednu stvar pridodati: nad poglavarom stajalo je vieće čitave zajednice, kojemu je među inim bilo pridržano pravo odpuštati članove. Da se nekoga odпусти, trebalo se skupiti barem 100 članova vieća, pa kako je ono zaključilo, to se je bez priziva moralo i izvršiti. I ovdje nema najviših kršćanskih motiva: poslušnost poglavaru kao zamjeniku Božjem i, shvatljivo, primjer poslušnosti Kristove.

4. Poznao je, da je vježba triju redovničkih zavjeta stoljećima bila tek znak unutrašnje vježbe kreposti, t. j. bogoštovlja, »religio«, kojoj se vježbi redovnici posvećuju po svojoj staležkoj dužnosti, te od nje i poprimiše svoje ime »religiosi« — redovnici. Tako i život jednog Esena nije bio tek vanjsko mehaničko djelovanje, nego je bio unutarnji život, koji ga je proživljavao i usrećivao. — Filon nabraja tri načela, (ista spominje i Flavije) po kojima su se Eseni nazvali »optimi viri«³⁹ — vrlo dobri ljudi: t. j. radi ljubavi prema Bogu, ljubavi prema kreposti i ljubavi prema ljudima.⁴⁰ Da je Filon bio kršćanin, mogao bi se jednostavnije izraziti: Eseni su bili prožeti pravom, nadnaravnom ljubavlju, čiji je glavni predmet Bog, ostala dva sporedna predmeta, koja iz prvog izviru: ljubav prema samome sebi, koja se pokazuje u izvršivanju kreposti i ljubavi prema bližnjemu.

Kod Esena nailazimo ipak na dvie tamne točke: »Oni nijesu posjećivali hrama, i izkazivali su kult suncu.« — »Eseni bi

³⁸ B 2 § 145:

³⁹ A 18, 1, 5 § 19.

⁴⁰ Philo 83.

slali darove hramu (jeruzalemskome), ali sami nijesu prinosisi nikakovih žrtava (životinjskih), jer su sami na sebi izvršavali žrtve,⁴¹ t. j. držali su, da ih njihova očišćavajuća kupanja više čiste, nego li sve žrtve životinja prinesene u jeruzalemskome hramu.« — U ovome moramo vidjeti njihov težki prekršaj, jer je Bog po Mojsiji odredio, da se Njemu u čast pridonose ovakove krvne žrtve, dok ne budu zamienjene krvnom žrtvom na Kalvariji. Htjelo se raztumačiti ovu činjenicu, koja je svima upala u oči. Neki ih hoće izpričati time, što je jeruzalemski hram bio za vrijeme Antioha IV. obezčaćen i da su se navodno Makabejci protuzakonito dali potvrditi od poganskoga kralja za velike svećenike. Radi toga bi se mogao smatrati i hram, kao i samo bogoštovlje u hramu, obezčaćenim. — Jedva bi se moglo prihvatiti ovakvo opravdanje — jer radi nepravde ne stavlja se još po sebi svaki bogoštovni red izvan šađe. Uostalom, ako su Eseni slali darove u jeruzalemski hram, onda su ga smatrali i svetim.

Ne čini se svakako, da su Eseni posve zašli s puta, kad su stali izkazivati kult suncu. Taj se kult očituje osobito u dvim točkama: u jutarnjoj molitvi — o kojoj ćemo odmah govoriti — i u nastojanju da »ništa nečisto ne izlože sunčanim zrakama«.⁴² Što su oni pod tim izrazom razumievali, to će nam vrela kazati u posve jednostavnom obliku, kad će nam govoriti o njihovom subotnjem dnevnom redu.

Kod Esena se preporučivalo vježbanje naročito u nekim krepostima, tako na pr. valja izbjegavati srditost, neumjerenost, koju poistovjetuju sa mekušnošću i koju kao bolest duha i tiela odbijaju. Nadalje se valja vježbati u istinoljubivosti i u hrabrosti. — Prema svim ljudima preporučivali su širokogrudnu dobrotvornost, kako prema članovima drugih redovničkih zajednica, tako i prema izvanjskim ljudima. Ta i ovi su, kako oni vele »Židovi, koji se međusobno ljube«.⁴³ Dosljedno ovakovom nastojanju oko kreposti što naročito iztiče Filon, Eseni su uživali posebnu i veliku slobodu.⁴⁴ Ne smijemo pak Esene odviše strogo suditi, čujemo li o njima neke nastranosti, na pr. da su smjeli pljuvati samo na lijevu stranu, a ne na desnu ili izpred sebe;⁴⁵ ili što su se morali uzdržavati od ulja. Eseni su zabacivali zaklinjanje, izuzevši naravno redovničku zakletvu, jer su privatnu zakletvu smatrali gorim od krivoga zaklinjanja. Svakoga bi prezirali, tko bi se ovako zaklinjao, jer time izpovieda, da njegove rieči nisu dostatno istinite. — Kad je kralj Herod zahtievao od svojih podanika zakletvu vjernosti, ovakoga zakona nije protegnuo na Esene iz poštivanja prema njima.

⁴¹ Philo 83.

⁴² B 2 § 148.

⁴³ B 2 § 119.

⁴⁴ Eusebius 641 B.

⁴⁵ B 2 § 147.

To bi eto bilo, što kod Esena odgovara kršćanskim redovničkim zavjetima i bogoštovlju, koje iz toga proizlazi.

II. DNEVNI RED ESENA

Pogledajmo sada, kako se bogoštovlje i nastojanje oko kreposti odražavalo u dnevnom redu, koji je morao odgovarati ovakovom načinu života. Samo se po sebi razumije, da je morao biti dvostruki dnevni red radi subotnog počinka. Prema tome imademo kod Esena radni dnevni red i praznički dnevni red, koji se obdržavao subotom i drugim svetkovinama propisanim u Mojsijevu zakonu — makar nam o tome vrela izričito ne govore. O dnevnom redu Esena, koji se dielio na pet dielova, t. j. zora, prije podne, poslije podne i večer, imademo izvještaje gotovo izključivo od Josipa Flavija.

1. »Eseni prije sunčanoga izlaza ne govore o svjetovnim stvarima, nego mole neke molitve suncu na materinjem jeziku. U tim molitvama mole, da izade sunce.«⁴⁶ — Govoreći o toj prvoj, strogoj šutnji, nailazimo gotovo na neko sujevjerje. Jer nitko se od nas ne moli oblacima, ako želi izprositi kišu, nego se u svojoj molitvi obraća na Onoga, koji je iznad oblaka i koji može uslišati našu molitvu, t. j. na Gospodina Boga. — Zato Sv. Pismo, Ez. 8, 16 kudi ljude, koji se mole okrenuti prema suncu za sunčanoga izlaza. Čuti ćemo kasnije pravo tumačenje i shvaćanje ove stroge šutnje kod Esena.

2. Flavije nastavlja sa svojim izvještajem: »tada idu na posao, i rade do petoga sata«,⁴⁷ t. j. prema našem brojanju do 11 sati prije podne. Sva tri⁴⁸ vrela naglašuju, da su se Eseni navlastito bavili poljodjelstvom. Zato su ih i nazivali »redovnicima-ratarima«. Eusebije upodpunjujući veli, da su se oni bavili i stočarstvom, pčelarstvom, i da se uobće nisu žicali nikakova posla, kojega bi mogli bez ljage obavljati. Kako su se Eseni posvetili radu, o tome imamo uzorne naputke: njima je posao bio mio,⁴⁹ njemu su se p o s v e⁵⁰ predali, ne obazirajući se niti na zimu, niti na vrućinu, niti na žeđu, niti na glad, niti da li će se pri tom zamazati.⁵¹ Uvijek su kod posla izgledali veseli.⁵² Ove ćemo primjetbe tek onda pravo procijeniti, ako se sjetimo, kako su se Grci prezirno izražavali o ovakovom radu, da je to posao robova, a ne njih — gospodara. I toliko više možemo cijeniti ove ljubitelje rada, jer još nije bilo primjera Nazaretskoga Radnika, koji je svietu donio drugo mišljenje o radu.

⁴⁶ B 2 § 128.

⁴⁷ B 2 § 129.

⁴⁸ Philo 76, Eusebius 641 B; A 18, 1, 5 § 19 s.

⁴⁹ Hippolytus PG 16, 3398 B.

⁵⁰ A 18, 1, 5 § 19.

⁵¹ Porphyrius 11.

⁵² Eusebius 641 C.

3. »Okolo petoga sata — to bijaše treća točka dnevnoga reda — skupiše se oni u jednoj dvorani, te se stadoše prati ogrnjeni kupacim preglačama sa hladnom vodom.⁵³ Pri tome si imamo predstaviti, da su se kupali u jednom velikom zajedničkom bazenu, i da je ovo kupanje imalo vjerski značaj.

4. Iza toga se oblače u svetu lanenu odjeću,⁵⁴ te se skupe u jednoj kući, koja se smatra svetištem.⁵⁵ Tu se ruča, i k ručku se nitko izvanjski ne pripušta,⁵⁶ pače, kako ćemo kasnije čuti, niti njihovi vlastiti novaci.

5. Kako su se uzorno pri tome ponašali, o tome nas izvješćuje nastavak izvjestitelja: »Ponajprije svećenik obavlja molitvu. Prije toga ne smije nitko jesti. U toj molitvi slave Eseni Boga kao darovatelja hrane.«⁵⁷

6. »Iza molitve svaki sjeda na mjesto već po nekom stalnom redu i u šutnji.⁵⁸ »Ova se šutnja prisutnih redovnika čini izvanjskim posmatračima«, — kojima ova činjenica u gradskim redovničkim zajednicama nije mogla izmaći, — »kao neka jezovita tajna«. Neki su iz ovoga htjeli protumačiti ime Esena iz »haššaje«, t. j. šutljivci.⁵⁹

7. O jelu imademo posebni izvještaj: »Tada (t. j. iza molitve) donose se zajednička jela.«⁶⁰ »Pekar donese svakome jedan kruščić, a kuhar svakome po zdjelu hrane«;⁶¹ »tako imaju ovi ljubitelji umjerenosti svaki dan zajednički stol i zajedničku hranu«.⁶² Neizpravno je sv. Jeronim prikazao Esene kao vegetarijance i antialkoholičare.⁶³ Jer tri mjesta, što ih Jeronim navada iz Flavija, ne dokazuju te njegove tvrdnje, a niti treće »da su naime stalno postili«. Ta navedena mjesta samo govore: »da su jeli umjerenost«, »da se jede i pije, da bi se utažila glad i ugasila žeđ«.⁶⁴ — Hipolit izričito naglašuje: »Svaki od njih dobije dovoljnu količinu; oni su umjereni u jelu i u pilu.«⁶⁵ Da pisac ne će naročito iztaknuti, ako netko umjerenost pije vodu, to nam se čini sasvim nenaravnim. Nego nam se čini, da bi trebali prije pomisliti na »lagenu vina« — na bočicu vina, kako to stoji u pravilima sv. Benedikta.

⁵³ B 2 § 129.

⁵⁴ B 2 § 131.

⁵⁵ Philo 85; B 2 § 129.

⁵⁶ B 2 § 129.

⁵⁷ B 2 § 131.

⁵⁸ Hippolytus 3398 C.

⁵⁹ E. Mittwoch, Z. f. Assyriologie 4 (1903) 348.

⁶⁰ Philo 86.

⁶¹ B 2 § 130.

⁶² Philo 86; Eusebius 661 D.

⁶³ Adv. Jov. 2. 14, ZL 23, 303 B (317 A) i njega je slijedio među ostalima A. Hilgenfeld Z. w. Th 1 (1858) 123-5-10 (1867) 101. 104.

⁶⁴ B 2 § 133.

⁶⁵ 3398 B. 3399 A.

8. »Iza ručka — nastavlja izvještaj — skidaju svetu odjeću, oblače onu za posao, te se vraćaju svome poslu, gdje rade sve do večeri.«⁶⁶

9. Izvještaj se svršuje s ovom konstatacijom: »Večeraju na isti način, kao što su ručali,« dakle opet se kupaju, oblače u svete haljine, obavljaju dvostruku molitvu kod stola. Jedna primjetba veli, da su »česti i gosti kod stola.«⁶⁷

Neki pisci vele, da se š u t n j a kod Esena protezala na čitav dan,⁶⁸ da je dakle bila propisana kao neka kartuzijanska šutnja. Ovo se mišljenje ne može prihvatiti, jer se samo dva puta u vrelima govori o šutnji, t. j. u vrijeme prije sunčanoga izlaza i za vrijeme zajedničkih obroka. Osim toga u vrelima stoji i to: »Kad su zajedno, govore po redu.«⁶⁹ A na drugom mjestu: »Kad ih desetorica zajedno sjedi, neka nitko ne govori, ako se to ostaloj devetorici ne bi svidjelo.«⁷⁰ Napokon se naglašuje: »U kući nema nikada vike i buke.«⁷¹

Subotnji dnevni red bio je bitno jednostavniji. Mojsijev je zakon poznao samo negativnu zapovied subotnog počinka. Ovu su zapovied Eseni naravno obdržavali sa najvećom strogoćom.⁷² Ne samo da se hrana pripravila dan prije, nego su se Eseni ustručavali maknuti bilo koji predmet sa svoга mjesta.⁷³ — Mojsije ništa o tome nije odredio, nego kod Jeremije čitamo Božju zapovied, da je zabranjeno odstraniti teret iz kuće.

Kod obadva ova dnevna reda upada u oči, da se nigdje ne govori o rasonodi ili počinku iza jela, a u drugu ruku o molitvi se govori samo dva puta i to jedanput samo nuzgredno. — Svaka-ko Eseni zaslužuju po svom dnevnom redu, da ih se s pravom zove »redovnici-ratari«, kako su ih često označivali.

Sigurno je, da ovi redovnici nisu sačinjavali neki red učitelja. Tumačenje Mojsijeva zakona bilo je izvan njihovog zvanja ili bolje da reknemo, to je bio monopol družbe pismoznanaca. — Možda su imali u svojim redovničkim zajednicama i liečnika, premda nam nije poznato.

III. PRIMANJE I ODPUŠTANJE KOD ESENA

Kako je kod svakog ljudskog društva potreban slobodan pristup, izlazak ili otpuštanje, tako je ista stvar bila do u tancine ustanovljena i kod Esena. — I opet pojedinosti zahvaljujemo gotovo izključivo Flaviju Josipu, nekadašnjem novaku Esena.

⁶⁶ B 2 § 131.

⁶⁷ B 2 § 132.

⁶⁸ »In tutta la giornata si osservava abituale silenzio« tako u životopisu Isusa Krista, str. 59., što ga je nedavno izdao G. Ricciotti.

⁶⁹ B 2 § 132.

⁷⁰ Hippolytus 3401 B.

⁷¹ B 2 § 132.

⁷² B 2 § 147.

⁷³ B 2 § 147.

o tome ni jedno vrelo ne govori. Isto tako nema govora o djelima milosrđa ili da su na svojim samotnim naseobinama posagradili gostinjske za putnike.

Ponajprije nam valja napomenuti, da u vrelima nailazimo na jasno protivurjeđe. Flavije veli,⁷⁴ da neženje Eseni primaју tuđu djecu još u nježnoj dobi, te ih odgajaju kao rođake po svojim životnim načelima. Prema tome to bi bila jedna vrst škole oblata i novačenje mladeži, koju su oni sami odgoјili. Za sebe kaže, da je iza 16. godine života bio kod Esena u strogoј disciplini. Posve drugojačije izvješćuje Filon: »Kod Esena nema niti djece, niti mladića, nego su sve sami »zreli ljudi«, koji se ponajviše približavaju staračkoј dobi.« — Protivurjeđe ne možemo sa sigurnošću odgo-netnuti. Možda se radilo u oba izvještaja o raznim naseobinama. Ili se redovnički podmladak odgajao u posebno odvojenim sjemeništima, o kojima jedino Flavije govori.

U red Esena nije se pristupalo odjednom, nego postepeno, u četiri navrata, drugim riečima, moramo razlikovati četverostruki noviciat. Prvi je bio izvan redovničkih zidina, na jednom stalnom mjestu, gdje bi »revnitelji«, — tako su se zvali budući članovi reda — izvršivali svoju prvu kušnju u odricanju. Dobili bi pri tom i tri redovnička obilježja, t. j. bijelo odieło, pregače za kupanje i trnokop. Iza jedne godine pristupali bi u redovničku kuću, no ne bi još mogli prisustvovati zajedničkom blagovanju. — Njih bi prali — tako naime glasi neiztumaćeni izraz — čistijim vodama. Ako bi se na pr. koji Esen dotaknuo kojega novaka, to bi morao poduzeti jedno kupanje očišćenja,⁷⁶ kao da se je dotaknuo kojega stranca. Ova kušnja trajala je dvie godine. Iza ove druge podulje kušnje novak bi postao pravim članom reda. No i to konačno pristupanje redu vršilo se u dva navrata; ali ne znamo, koliki je bio njihov vremenski razmak. Tu bi bili upućeni u tajne reda (o kojima ćemo doskora čuti), i položili bi zakletvu i tako se neopozivo povezali s redom. Njihova zakletva odgovara zavjetima. Prema sadržaju možemo prema Flaviju razlikovati obćenitu i posebnu zakletvu. Po obćenitoј zakletvi novak se obvezuje, da će držati ustanove reda, da će vršiti dužnosti svoje prema Bogu i prema poglavarima. Posebnom se zakletvom obvezuju, da će braniti pravdu, izbjegavati laž i krađu, da redovničkoј braći ne će ničega zataјivati, da će o tajnama reda pred vanjskim ljudima i pod prietnjom smrtnе kazne šutjeti i da će iste jedino po nalogu i uputama starješina drugima priobćiti. Već smo prije čuli o jednoј drugoj obavezi, t. j. da će točno držati pravila za poglavare, ako ga takovim izaberu. Na taj se način uklonila svaka zlouporaba poglavarске službe. Vidjeli smo također, da zavjetovanici smiju uživati samo posvećenu hranu.

⁷⁴ B 2 § 120.

⁷⁵ Prema Eusebius-u 641 A.

⁷⁶ B 2 § 150.

Vidimo dakle da su obaveze Esena bile znatno strože, nego li u kršćanskim redovničkim zajednicama. Tako na pr. kod njih nije bilo nikakvih iznimaka. Pače Esen, koga bi odpustili iz reda, morao je obdržavati sve zakletve i izvan reda, jer se je židovskoj zakletvi pridavalo i proklinjanje samoga sebe, ako ne bi zavjeta obdržavao. Eto tako dođosmo do žalostnog poglavlja, o odupuštanju iz redovničke zajednice. U vrelima ne nalazimo, da bi tko svojevrijedno napustio red. Flavije izvješćuje samo o prisilnom odupuštanju: »One, koji bi se teško ogriješili, vieće, sastavljeno od najmanje 100 članova, odpustilo bi iz reda. Mnogo ovakovih odupuštenih Esena pomrije od gladi, jer nijesu smjeli radi svoje zakletve i običaja jesti neposvećenih jela« — (t. j. koje ne bi posvetio jedan njihov svećenik — Esen) — »od samih pak trava nisu mogli živjeti, pa su doskora podlegli. Kojiput bi Eseni potaknuti samilošću primili nazad neke od ovih odupuštenih, kad bi već bili sasma blizu smrti, jer su držali, da je za ove smrt dostatna kazna za njihove prekršaje.«⁷⁷

Iz ovoga se svjedočanstva može jasno vidjeti, kako su ozbiljno shvatili svi, i zajednica i pojedinci, dužnosti, koje su zakletvom preuzeli na se za čitav život, pa da su pače i oni, koji su se teško ogriješili i bili odupušteni iz reda, ipak obdržavali zakletvu u najstrožem značenju rieči sve do smrti.

Ne znamo pojedinih slučajeva prekršaja, radi kojih se odupuštalo iz reda. Jedino znademo za jedan zločin, o kojem nam vrela govore: »Tko bi psovao Mojsija, bio bi kažnjen smrću!«⁷⁸ Ne sliedi dakako iz toga, da su Eseni sami mogli proglasiti nad svojim članom smrtnu osudu i izvršiti je, jer je to bilo pravo državnih vlasti, pojnapije Hasmoneja i Herodijanaca, a kasnije rimskih upravitelja. Stvarno red je okrivljenika osudio indirektno na smrt, kad bi ga odpustio i uzkratio mu posvećenu hranu; a druge po svojoj zakletvi nije smio niti htio uzimati.

IV. NAUČNI PLAN ESENA

Govoreći o nauci Esena valja razlikovati njihove stroge tajne i obćenite nauke. Izčeznućem reda i njihove su tajne nestale. Obćenito znamo o njima tek toliko da su se odnosile na imena anđela⁷⁹ i ljekovitih snaga, koje su se nalazile u biljkama i u životinjama.⁸⁰ Neki su iztraživatelji mislili, da su naišli na tragove tajne literature Esena, no kritičari se protivno o tome izražuju.

Od njihove obćenite nauke, koja je prodrila i na javu, spomena su vriedne tri točke:

1. Nauka o Bogu i o Božjem djelovanju: Eseni su vrlo mnogo, dapače sve pripisivali Božjem djelovanju. Flavije često i ope-

⁷⁷ B 2 § 143 s.

⁷⁸ B 2 § 145.

⁷⁹ B 2 § 142.

⁸⁰ B 2 § 136.

tovano uspoređuje nauku Esena sa naukom Farizeja i Saduceja. Dok su Saduceji niekali svaki upliv Boga na slobodnu volju čovjeka i obćenito niekali Božju Providnost, Eseni su tvrdili, da Bog sve čini; Farizeji su držali u sredini između ova dva oprečna mišljenja.

2. »Osim nauke o Bogu, imali su i nauku o ljudskoj duši i o etici, ali su zanemarivali logiku i ostale fizičke nauke.«

3. Flavije sačuvao nam je o njihovoj eshatologiji, t. j. nauci o posljednjim stvarima sljedeće: »Prema njima ljudske su duše načinjene od čistoga etera, primamljene dražestima tiela nalaze se u njem kao u kakovu zatvoru. Iza smrti polete veselo prema gore, kao iza duge tamnice. Duše dobrih stanuju onkraj oceana na jednom mjestu, gdje nema niti zime, niti vrućine, niti kiše, nego gdje uvijek popuhava blagi povjetarac. Duše zlih dolaze na hladno, tamno i podzemno mjesto vječnih muka.«

Čudimo se nad tako nesavršenim vječnim radostima, i da su se s njima zadovoljavali jadni Eseni i to tim više, što su već u ono vrieme Farizeji sasvim učili uzkrskuće tiela. Još je čudnija Flavijeva tvrdnja, da je ova nauka o prekogrobnom životu privukla redu mnogo članova. Moramo dakle pretpostaviti, da nam se kod Flavija sačuvalo samo ono, što mu se kao novaku povjeralo, a da su pravi članovi reda ipak svoje blaženstvo tražili u posjedovanju Boga.

Prije nego li prijedemo na završno poglavlje o ovoj zanimljivoj redovničko zajednici, pridodat ćemo neke pojedinosti, kojih prije nijesmo mogli donieti u okviru našega razlaganja.

Tvrdilo se, da su Eseni bili pacifisti. — Istina je, da im je bilo zabranjeno proizvoditi oružje i municiju. No ipak se u velikom židovskom oslobodilačkom ratu protiv Rimljana tri puta spominje neki Esen kao židovski vojskovođa, imenom Ivan.⁸¹

Flavije pripisuje nekim Esenima vidovitost, da su naime posjedovali dar proročanstva.⁸² Navodi tri slučaja proročanstva. U prvom se radilo o nekom umorstvu u kraljevskoj kući. H a s m o n e j a.⁸³ U drugom je neki Esen, školski drug Heroda Velikog preorekao istome, da će biti uzvišen na kraljevski priesto i njegovu strahovitu zlouporabu prema njegovim podložnicima. Treći slučaj: neki je Esen raztumačio zagonetni san glavnog Arhelajeva nasljednika i da je doskora stvarnost potvrdila istinitost istoga proročanstva.

U poviesti Esena nailazimo na jednu točku, koju nam ni jedno vrelo ne osvietliuje, naime problem: »Isus i Eseni«. Da li je Spasitelj posjetio Esene ili njihove naseobine? Da li su se ovi plemeniti ljudi nalazili među Isusovim slušateljima, recimo onako

⁸¹ B 2, 20, 4 § 567; 3, 2, 1, 3 § 11 (19?).

⁸² B 2 § 159.

⁸³ B 1, 3, 5 § 78 A 13, 11, 3 § 311-3.

kao Nikodem — noću? Rado bismo to potvrdili, no evanđelja o tome ne daju nikakve podloge, niti spominju ime Esena. —

Zanimljivo! Sa svih strana velike povorke ljudi prilaze nazaretskom Proroku. Kod propovjedi na gori, na obalama Genezaretskoga jezera, nadoše se prema svjedočanstvu Mt. 4, 25 i Mc. 3, 8 slušatelji iz Jeruzalema, Judeje, Idumeje, iz istočnih krajeva od rijeke Jordana, iz Dekapolisa, pače i iz poganskih feničkih gradova Tira i Sidona. Gdje su Eseni? Pred Isusom se nalaze i Farizeji, Saduceji, Herodianci, grješnici; a gdje su Eseni? Sv. Pismo N. Z. spominje 16 puta na pola pogansku Samariju; tri puta dapače pohvalno o njoj govori. I pogane hvali često Sv. Pismo N. Z. Tu su mudraci s Iztoka, častnik iz Kafarnauma, centurion pod Isusovim križem, Feničani, kojih jaku vjeru Isus hvali, »Grci«, koji htjedoše razgovarati s Isusom (Iv. 12,). Isus je posjetio pogansku zemlju Feničana, te se navlastito iztiča dva njihova grada Tir i Sidon (Mc. 7, 31). Zadržavao se dva puta u na pola poganskom Dekapolisu (Mc. 5, 20; Iv. 7, 31). Zašto Isus nije iz Jeruzalema posjetio središte Esena, kad je to bilo udaljeno samo jedan dan hoda? — Na to možemo dati dvostruki odgovor: Evanđelisti nisu svega napisali, što se dogodilo u Isusovu životu i za njegova naučavanja (Iv. 20, 30; 21, 25); i drugo: Isus je znao, što čini.

Koncem 18. vieka pokušali su neki upodpuniti tu prazninu glede Esena, no na posve krivi način. Tako na pr. rekoše, da je Isus bio član redovničke zajednice Esena, da su se njegova redovnička braća pojavljivala kao anđeli u pustinji, na Taboru, u grobu, kod uzašašća: to bijahu ljudi obučeni u bijele haljine. Pače s tim u vezi htjedoše raztumačiti smrt i uzkrснуće Isusovo. Red Esena tražio je od svoga člana Isusa strahovitu žrtvu, da se dadne razpeti, ali da će se oni pobrinuti, da se brzo skine s križa, da se tako omogući navodno njegovo uzkrснуće. — Sve je to samo puko fantaziranje. Ima u Sv. Pismu nekih činjenica, koje bi se mogle protumačiti kao neki upliv Esena, no i te se tiču samo sporednih stvari, kao na pr. da se čovjek ne zaklinje (Mt. 5, 33-37); da se dobro čini bez izprsvivanja (Mt. 6, 3); Spasitelj zabranjuje svojim apostolima, da na prvom svom misijskom putovanju ponesu po dvie odjeće, novac, i t. d. (Mt. 10, 9).

Htjeli su i sv. Ivana Krstitelja dovesti u vezu sa Esenima. — Istina, ima nešto u životu predteče Spasitelja, što pokazuje neku sličnost s načinom života Esena. I on je živio dulje vremena u pustinji, daleko od ljudi. Voda i kod njega igra veliku ulogu. No krštenje Ivanovo, kojim je on druge krstio i to pojedinca samo jedanput u životu, razlikuju se i te kako od dnevnih pranja Esena, gdje je svaki prao samoga sebe. Isto je tako velika razlika u odjeći Ivanovoj, koja je bila satkana od devine dlake, a ne od bijelog lana. Da i ne govorimo o njegovoj hrani od skakavaca, koje nisu pripravljali pekari i kuhari, a svećenici blagoslovili.

4.) Kod Filona se nalazi opis jedne srodne skupine redovnika, koja bi se mogla nazvati Nadriesenima. — Moramo primietiti, da postoje sumnje o vjerodostojnosti ovoga izvještaja,⁸⁴ jer da za ono vrijeme sadržaje odviše veliku savršenost. — Židovski filozof govori o skupini asceta, koju sasvim točno razlikuje od Esena, ali koji u isti mah imaju mnogo zajednička obilježja sa Esenima. Ovi su dakle ascete živjeli na obalama Morejskoga jezera kod Aleksandrije u zdravom podneblju i nazivahu se »Therapeuten«. — Kod njih nailazimo na podpunu komunizam kao i kod Esena (str. 22), celibat sa podpunom suzdržljivošću (69) kao i veliku savršenost: »kalokagathia« (72. 90). Ni oni nisu držali robova (70). Ujutro bi okrenuti prema suncu molili za: »eumesia« — dobar dan (27) t. j. da se izpune nebeskom svjetlošću, pa da tako uzmognu držati svoje strasti na uzdi i da mognu iztraživati pravu istinu (89). Uzporedi s time jutarnju molitvu Esena! Bilo je u običaju alegorijski tumačiti bibliju (78) i to prema spisima njihovih preda, naime članova njihovoga reda (29) i svečani subotnji sastanak (30). Čini se da nema uobće govora o šutnji u tom izvještaju.

No uz ovu sličnost nailazimo i na velike razlike. U prvom redu valja spomenuti dvie: Ovi su Nadrieseni primali u svoj red i ženske (32), koje se zвахu »Therapeutrides« — »štovateljice Boga« (2) i ponajviše bijahu stare neudate djevojke. Onda ti nisu provodili aktivnoga života u tjelesnom radu, nego su provodili — na način kartuzijanaca — kontemplativni život. Čini se, da se uobće nisu bavili poljodjelstvom, jer i rieč »georgein« poljodjelstvo, kod njih imade preneseno značenje.

Kroz šest dana tjedna ne bi napuštali svoga stana, koji se je sastojao od dvie male sobice. Nutarnja se zvaše »semeion« — znak ili »monasterion« — samotni stan. U ovoj bi proveli čitav dan u promatranju svojih svetih knjiga. Osim Mojsijeva Zakonika i ostalih svetih knjiga St. Z., držali su kod sebe himne i psalme, te su i sami sastavljali svete pjesme (25. 29). Tek kad je sunce zašlo, onda bi nešto založili. Neki su od njih postili 3 dana u tjednu, a neki dapače i šest! — Mnogi su od njih imali karizmatička nadahnuća, pa su dapače i noću govorili o Božjim svojstvima. (26). — Kod svetkovanja subote skupili bi se muževi i žene, koji su inače bili zidom odijeljeni, na jednom zajedničkom mjestu, gdje bi najstariji, ili koji je najbolje poznao Sv. Pismo, držao propovied. Iza toga bi pošli u zajedničku blagovaonicu. No kod stola nije bilo vina, već samo vode, koju bi za starije malo ugrijali. Moramo se čuditi njihovom čisto vegetarijanskom jelovniku: kruh, sol i hisop, t. j. trava (73); eto to je bila njihova gostba u praznični dan. — Šta je tek onda moralo biti u ostale dane, pita se zabrinuto O. Lagrange.

⁸⁴ U razpravi »Ueber das kontemplative Leben« 3-11 n. 21-90 Cohn Reiter 6, 51-71; citiramo samo brojeve.

Posebne je vrste noćno svetkovanje svake sedme sedmice, t. j. svakoga pedesetoga dana (65). Izmjenjivali su se biblijski napjevi i vlastite kompozicije. Izpočetka su bila dva odijeljena kora: muški i ženski, koji su si odgovarali naizmjeničnim kiticama. Iza toga bi se svi sjedinili u jedan jedini kor i proveli u svetoj svečanosti čitavu noć (83-89). Za sunčanoga izlaza obavljali su uzdignutih ruku svoju običajnu jutarnju molitvu za dobar dan i da iztraže pravu istinu (89) a zatim bi se vraćali u svoje ćelije.

Sumnja se o čitavom ovom izvještaju, ne radi li se možda tu o čisto izmišljenoj redovničkoj zajednici i bogoslužju, dakle da bi to bilo samo literarno djelo, kao na pr. što je »Utopija« sv. Tome Mora. Kao razlog ovoj sumnji navođa se, što osim Filona nitko ne govori o ovakovoj redovničkoj zajednici. — Međutim valja primietiti, da se Filon i na drugim mjestima u svojim spisima⁸⁵ poziva na ovu redovničku zajednicu. Pače na blagdan sv. Marka čita se u breviaru jedno mjesto iz sv. Jeronima, koji ascete, što ih Filon opisuje, drži za kršćane.⁸⁶ No betlehemske svetac nije jedini, koji je zapao u tu bludnju, ta ovisan je od Eusebija⁸⁷ i Epifanija.⁸⁸

V. ZAKLJUČAK: POSTANAK I IZČEZNUĆE ESENA.

Otkuda potječe red Esena? — Svakako ne od Mojsija, kako su mislili neki članovi toga reda. Jer o Esenima se prvi put u poviesti govori tek oko 150. g. pr. K. — Mnogo je važnije drugo pitanje: da li potječe ovaj red izključivo iz židovstva, tako da bi se tu radilo o čisto židovskoj tvorevini, ili se tu radi o prodiranju izvanjskih tuđih elemenata u vjeru pravoga Boga i na štetu te iste vjere?

Ponajprije valja naglasiti, da je najveći dio nauke i ustanova Esena židovsko dobro, tako čašćenje pravoga Boga, koje je dovelo do djelotvorne ljubavi prema Bogu, zatim čašćenje anđela i Mojsija, kao navodnog njihova ustanovitelja reda, obdržavanje subote u sinagogama i zakonska pranja. Zajednički vjerski život već su provodili »sinovi proroka«, kako se to spominje u Starom Zavjetu. — Glede ostalih razlika od običnog vjerskog života Židova, valja primietiti, da su i oni pošli za Farizejima, koje već karakterizira i samo ime: »paraš« — odijeliti, t. j. odijeliti čiste i savršene ljude od osrednjeg čovjeka. Tako su se i Eseni povukli u samoću, nisu pripuštali stolu niti svojih novaka, ne smatrajući ih još dosta savršenima a zbog toga su i naročito posvećivali hranu. Isto je tako onaj sud o ženama, kako smo ga bili prije već vidjeli, tipično farizejski.

⁸⁵ De migratione Abraham 16, 90, Cohn 2, 296, 1-3.

⁸⁶ De viris illustribus 8, PL 23, 621 (654 B) Philo disertissimus Judaeorum videns Alexandriae primam Ecclesiam adhuc iudaizantem quasi in laudem gentis suae librum supra eorum conversationem scripsit.

⁸⁷ HE 2, 16, 2, PG 20, 173-80; Schwartz 140-52 ima veliki dio iz Philona.

⁸⁸ Haeresis 29, 5, PG 41, 397-9; Holl 1, 326.

Već se u staro doba nastojalo dovesti Esene u vezu sa nežidovskim redovničko-vjerskim zajednicama, no povjestnički nije se to moglo dokazati. Tako ih na pr. Filon uspoređuje sa sedam grčkih mudraca ili sa golim filozofima Indije.⁸⁹ Flavije podsjeća na sličnu pojavu kod Pitagoreaca⁹⁰ i kod manje poznatih Dacija.⁹¹

Adolf Hilgenfeld dugo je u Esenima gledao brahmanske i budističke redovnike, no kasnije je i sam morao opozvati svoju teoriju.

Danas se obćenito misli, da je k Esenima prodro perzijski upliv kao i da su bili pod utjecajem Pitagorine škole.

★

Kako su tiho i nezapaženo ovi pobožni seljaci-redovnici stupili na pozornicu poviesti, tako i izčeznuše. Kao što ne znamo, tko im je bio utemeljitelj, kada su osnovani, tako ne možemo ni označiti vrijeme, kada je nestalo njihovih naseobina. Po svoj prilici nestalo ih je, barem uglavnom, prigodom velike katastrofe 70. godine. Imademo naime viesti o herojstvu ovih redovnika za vrijeme velikoga rata, osobito da su ih rimski vojnici mučili, kad su prodrli u njihove mirne naseobine, silili ih, da im otkriju svoje tajne, da grde Mojsija i da jedu zabranjena jela. Odvažne redovnike ne moguše ni strahovitim mukama ognja prisiliti na grieh. Ne prolievaajući suza niti grdeći svojih progonitelja izdržaše sve do smrti.

Ipak ne možemo iz ovog izvještaja zaključiti, da je strahovitim događajem g. 70. nestalo odmah i Esena. — Josip Flavije govori o Esenima uvijek u sadašnjem vremenu; također i u svom djelu »Archeologia«, koje je dovršio tek g. 93. Dakle još i u ovo vrijeme bilo je Esena, koji su nekako preživjeli veliki židovski rat.

Ali u 2. kršćanskom stoljeću čini se, da je već posvema nestalo Esena. Za to govori, što o obstanku Esena nema više ni najmanjega traga, izuzmemo li jedno sumnjivo svjedočanstvo iz Mišne, koja je nastala oko 190. g. Mišna veli: »U hramu se nalazila dvorana »šutljivaca — haša'im«. U njoj su pobožni ljudi »hasaia« potajno davali svoje darove, te su si mogli siromasi, koji su osiromašili iz nekada dobro stojećih obitelji, nešto za se uzeti.⁹²

Kako ih je nestalo, o tome ne znamo ništa. Dali ih je razočilo popuštanje stege, ili su kao pojedinci našli put do kršćanstva? Potonje se čini veoma vjerojatnim, ali poviestnih dokaza za to nemamo.

Čini se, da su se esenske ustanove koliko koliko sačuvale u nekim židovsko-kršćanskim sektama, o kojima smo inače vrlo slabo obaviješteni. Postojala je naime za Esene velika pogibelj, ako bi se

⁸⁹ 72-74.

⁹⁰ A. 15, 10, 4 § 371.

⁹¹ A. 18 1, 5 § 22.

⁹² M. Segalin 5, 6.

kao pojedinci ili kao čitave naseobine priključili kršćanstvu, da postanu heretici. Oni su naime mislili, da su svojom zakletvom obvezani za čitavog svog života izkazivati kult Bogu na svoj način pa je iz te smjese kršćanskih ideja i esensko-židovskih tradicija lako dolazilo do stvaranja malenih heretičkih sekta. Za to imamo nekoliko porazbacanih svjedočanstava kod Svetih Otaca, koji su nam sačuvali pojedine oblike te hereze. Tako na pr. Epifanije⁹³ poznaje neku heretičku zajednicu, koju zove Ossejima (ime, koje jako podsjeća na Esene!) Isti primjećuje, da se sada ovi heretici nazivaju Sampsejima,⁹⁴ — riječ »šemeš« znači štovatelj sunca — ili Heliakoi. Već smo prije vidjeli da se Esenima pripisuje, da su suncu izkazivali gotovo božanski kult. O ovim Sampsejima ili Heliakoi-ma se kaže, da su vođu častili kao Boga. Stoga nam se ne čini posve nevjerojatno mišljenje, da su ovi Osseji, Sampseji ili Heliakoi razpršeni ostatci i nasljednici Esena i njihovih nazora, pogotovo ako uzmemo u obzir, da su i ovi stanovali u okolici Crnoga Mora.

Imademo nadalje više svjedočanstava o jednoj drugoj herezi, koja je također imala neke oznake Esena, a zvali se »Masboteji, t. j. krštenici ili prema drugima Hemerokrštenici, t. j. koji se svaki dan krste.« Tko da ne misli na ono dvostruko dnevno kupanje kod Esena?⁹⁵

Esene dovode u vezu sa kršćanskim monaštvom bilo u obćenitom smislu, bilo izričito sa dva stara, vrlo poznata i cijenjena reda, naime sa Benediktincima,⁹⁶ pa onda sa Krmelićanima.⁹⁷

Nasuprot tome valja čvrsto naglasiti, da je postanak kršćanskog redovništva posve siguran i da ne može biti u nikakvoj vezi sa Esenima. Kršćansko redovništvo razvilo se iz samotnog pustinjačkog života. Pahomije je prvi ustanovio zajednička redovnička naselja, a pri tomu su poslužili kao uzor organizirani redovnici Antuna pustinjaka.

Slika, koju smo vidjeli o Esenima, mora nas napuniti tugom. To je sistem, proizašao iz objavljene vjere Starog Zavjeta, koji je nastojao njezine plemenite prednosti razviti i prisvojiti si ih posebnim životnim oblikom. Nitko ne može a da mu se ne divi. I tu se obistinjuje ona: »anima naturaliter christiana«. Zapravo je farizejstvo bilo krivo, što je potamnijela ta inače tako mila slika ovih redovnika-seljaka i da su poprimili onako oštre crte. Ovo se ne može

⁹³ Haer. 19, 2, 10 PG 41, 264 A; Holl 1, 219, 7 s.

⁹⁴ Haer. 53, PG 41, 960 s., Holl 2, 314-7.

⁹⁵ Hegesippus poznaje oba imena: Eusebius HE 4, 22, 7 PG 20, 380 s.; Schwartz 372, 11.

⁹⁶ R. Wuku, Die E. nach Josephus u. das Mönchtum nach der Regel des hl. Benedikt, Studien u. Mitt. aus d. Benediktinerorden 11 (1890) 223-30.

⁹⁷ B. Zimmermann: Carmes, Ordre de, Dict. de Théologie 2, 1779 s.

zaniekati, iako su u drugu ruku težili za višim ciljevima i dosljedno primjenjivali i sredstva usavršavanja s najvišim načelom »filotheon« ljubav prema Bogu.

Kao zadnji prilog k tumačenju Esena donasamo rieči sv. Pavla, koje su tako pune sadržaja: »Zakon nije ništa pridonio savršenstvu, ali nam je dana savršenija nada, po kojoj se približujemo Bogu« (Hebr. 7, 19). Pod ovom savršenijom nadom ima se razumjeti sveto Evanđelje, koje je pojedinačnom i zajedničkom životu donielo punu savršenost.

O. Urban Holzmeister D. I.